

РОДИННІ ПРИГОДИ*

У добру пам'ять про Ореста Ярославовича Мацюка
на десятиріччя від дня смерті.

Орест Мацюк народився в інтелігентній родині директора народної школи 24го червня 1932го року. Міжвоєнний час з ретроспективи дня нинішнього справляє (на мене, принаймні) вражіння якоїсь „справжності“. Від зламу століть і аж до припинення збройного опору Сове́там в 50^х роках, Галичина жила пульсом драматичних катаклізмів, на тлі яких палахкотіли інтимні пристрасті приватного життя її інтелігенції. Патріотизм і меркантильність, практицизм заможних господарів і самовідданість скромної містечкової інтелігенції, потяг до вишуканости і елегантности серед молоді, прагнення посісти якесь соціальне становище, неможливе у ті часи без здобуття освіти, жадоба джентльменських пригод, перемінні хвилі кохання, яке в тамту епоху не наважувалося переступити фізіологічної межі, платонічні зради і егоїстичні розрахунки, пікантні випадки суперництва в товариському житті і особистий кодекс чести чи то українського січового стрільця, а чи австріяцького, пізніш – польського, старшини – всі ці приватні долі розгорталися в атмосфері передчуття драстичних змін. В повітрі витала цілком реальна загроза навали московських, пізніш – большевицьких орд, які несли винищення українства, а в цивілізаційному плані, за висловом сучасника, – махорку, водку і сифіліс. Політичне нехтування українським національним правом з боку Ліги Націй, яке межувало з презирством. Переслідування з боку окупаційної польської влади. Жах перед Сталіном, не оправдані сподівання на Гітлера і німецьке визволення, – в цих обставинах молодик чи юнка повинні були здобути освіту, досягнути якесь становище покохати, вийти заміж, zaloжити сім'ю і народити дітей. З тим, щоби згодом їх рознесло вітрами двох світових воєн по різних державах, а часто густо по розкиданих без імені могилах. А попри те вони іще встигали ходити на прогульки, їздити до Криниці та елегантно одягатись.

Якщо опінія особливої прикметности галицького характеру, що полягає у поєднанні романтизму з гарячковістю, має ґрунт, то вона повністю стосується родини Ореста, принаймні, по лінії батьківській. Тогочасна система освіти мала перед Україною ту неповторну заслугу, що з української школи, семінарії, гімназії чи реального училища виходив український патріот. Але, коли для патріотизму характерним є по-більшості чуттєве підґрунтя, націоналізм, як доречно зауважив др. Михайло Кушнір,¹ –

це є свідомий патріотизм, що нормує все національне життя, патріотизм на щодень, який запобігає чуттєвому безладдю *розумовою стислістю повсякчасного усвідомленого чину*. Міжвоєнна українська інтелігенція була *націоналістичною*. На одмін од безбарвних понять про громадянську свідомість чи державний патріотизм, хочу наголосити: національна ідея займала *інтимне* місце в душі тієї інтелігенції і була частиною індивідуального *характеру*. Націоналізм не був явищем суспільним. Це була приватна прикмета способу мислення, вросла частка власного неповторного сумління, така ж важлива і невід'ємна, як відчуття родинності або сім'ї. Загострене індивідуальне почуття справедливості є підставою і рацією для загостреного, і такого ж індивідуального, почуття національної кривди та приватного обов'язку прийти на поміч покривдженій крові. Усюди і завжди.

Але добре не є, коли щоденний сімейний побут протікає під прискіпливим оком завищених вимог теоретичної правильності. Можливо, це є ціна, яку править з людської долі фах спадкового учителя. Тиск ідеалістичного поділу на „правильне“ і „неправильне“, допустиме і ні, приватне і сімейне в поступованнях близьких може викликати на поверхню водночас такі взаємно супротивні риси характеру, як авторитарність і толерантність, які дивним способом криються в одній і ті ж натурі і причиняються, як до вибуховості і категоричності щодо рідних, так і до позірної байдужості, яка часом прибирає вигляду бездіяльності або навіть безвольності.

Про ту вітку роду Ореста, яка носить його назвисько, самі члени родини часом надто категорично висловлюються як про людей з „прикрим“ характером. Це є перший родинний міт. Але ця „прикрість“ дивним чином замінюється на теплоту тоді і там, де виникає дійсна потреба прийти з допомогою. Особливо у справі добра громади. Ті відгуки, яких мені багато довелось почути од людей, що фахово або товарисько співпрацювали з Орестом, як один, свідчать про щире його ставлення і діяльність, нерідко самовіддану участь у спільній справі. Слова, які перші спадають на думку при спробі дати якусь характеристику його поведінці – це *свідомість товариської відповідальності*.

Як член родини, заризикую припущенням, що згадана вище максималістська родинна „прикрість“ переважно скерована у нас на людей найближчих. Звідси і другий міт: популярне родинне переконання, начеб-то „ще жоден з Мацюків не жив у добрій злагоді з дружиною“, – хоч і є простим арифметичним перебільшенням, – змалку наповнював мою свідомість якимсь приємним відчуттям пікантної неповторності і погорди до всіляких інших розм'яких „шляпаків“ (за браком яких-би то не було серйозніших власних досягнень ума і тіла). Наведені вище слова належать сучасникові тих подій, стрічному дідові Ореста і, одночасно, його хрес-

ному батькові², теж народному учителеві, який не одружувався до 60го року життя, аби „жодній жінці не скалічити життя“. Не вдалось.

Правдоподібно, чоловіки цієї вітки навіть у страшному сні не здатні були уявити себе власністю істоти, хоч і близької, але мислячої не за правилами стислої логіки і нічим не обмеженої у спектрі ірраціональних пристрастей, якою є жінчина. Разом з тим, мені не доводилось зустрічати людей, які, стикаючись у житті з попередниками у чоловічій лінії Ореста Мацюка, наважувались-би заперечувати їх інтелігентність. Як і готовність впрягтися до громадської праці. Як і щире ставлення до інших. Але це була і є секуляртивна інтелігентність, геть позбавлена найменших натяків на дворушницьке удавання перед світом і святенництво (у стосунку до себе самого!).

Батько Ореста, Ярослав (Славко), був одним із трьох синів Костя Мацюка, директора школи в Попелях коло Дрогобича. Цей останній, 1878го року народження, походив зі села Ракобовти під Буськом і був

Напис на світлині: „Відділ дрогобицьк. ВПУ“
Кость Мацюк в центрі

другим з восьми дітей, народжених у геті небагатій селянській сім'ї Романа та Марії з Колісників. Сам прадід Роман одружився до Ракобовтів із сусіднього Ріпнева, де й досі залишилась фамілія. За часів австрійських убоге українське селянство постачало патріотів-месників, учителів-націоналістів і українських послів до парламента. По уплаті 100 літ воно родить координаторів більшості спідленої Верховної Ради...

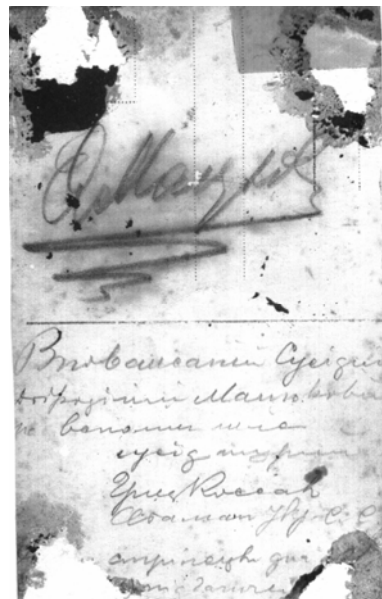

Школа в Попелях

Згідно з історією товариства *Взаїмної помочі українського вчителства*³, громадська діяльність Окружного Відділу товариства В.П.У.В. в Буську підривала впливи священників-русофілів, і тому вони „з мести робили різні наклепи на вчительство перед владою, яка без ніякого доходження перенесла деяких членів у дальші повіти (...Мацюк Кость).“ Таким робом дід Ореста опинився в Попелях. Всі три сини – Славко, Зеник і Любко – наро-

дилися і провели своє дитинство в оточенні дрогобицької інтелігенції, яка виховала не одну легендарну постать.

Членом і одним з провідників Окружного Відділу В.П.У.В. в Дрогобичі був Гриць Коссак, який, очевидно, був зазнайомлений з родиною Мацюків (напис на зворотньому боці наступної світлини-листівки: Вповажаний Сусідці Добродійці Мацюковій на wspomин шле сусід щирий Гриць Коссак Атаман Укр. С. С. ...стрілецькі дня 22/6 1915 ...під Галичем.)

Сімейний переказ гласить, що до Костя Мацюка частенько фірою заїжджав Іван Франко – на приємну бесіду і „квасне молоко“. За спогадами рідного брата Костя, Якова, його дружина Олена (Гелена), правдоподібно з Павлухів, відзначалася, як господиня, виключною охайністю, а її вихованість і культура поведінки до цього часу осталась в пам'яті онука

Любомира. Здається, уже в Кизлові під Буськом, куди переїхав Кость з дружиною, бабі Олені довелось по черзі пережити загибель двох синів, смерть чоловіка у большевицькій тюрмі при вулиці Лонського у Львові в 1945^{му}, куди бідна жінка *пішки* носила передачі вже мертвому чоловікові (московська гуманність не знає меж), еміграцію сина Любомира, майбутнього співака, добре відомого серед української діаспори Бразилії (Курітиба), пізніше – ЗДА (Чікаго), і померти в глибокій склярозі у Львові 31го січня 1965го року на руках в Ореста і його сім'ї. Похована на 85^{му} році життя на Янівському кладовищі. Може, з ласки Господньої, хтось із родини дружини діда Костя натрапить на ці мої непевні спогади і наважиться сповнити обов'язок – розповісти про походження цієї достойної жінки, яка зуміла померти у своєму першому, єдиному і дійсному шлюбі з Мацюком. Родинний переказ гласить, що дуже нелегко було це їй сповнити.

Оцей наймолодший рідний стрийко Ореста, Любомир, народжений 30го вересня 1920го року в Унятихах біля Дрогобича і записаний пізніше

СВАТАННЯ ЯРОСЛАВА МАЦЮКА У ТРУСКАВЦІ

Зліва направо і згори донизу:

Яків Мацюк; Дмитро Мінчак, рідний брат Анни; Ярослав Мацюк;
 Анна Гладка з Мінчаків; Нестор Гладкий; Зенко Мацюк.
 Кость Мацюк; мати Нестора; Андрій, батько Нестора; Олена Мацюк.
 Розалія (Нуса) з Гладких; Любомир Мацюк;
 Розалія з дому Климко, тіточна сестра Нусі.

на чотири роки старшим (30.IX 1916), вивчився в часі війни на доброго співака у Відні, але мусив із дружиною Їєю, з дому Хомейко в Кам'янці-Подільському, тікати світ-за-очі з-під окупованої большевиками Австрії до американського континенту, де вони з дружиною нагнали декілька плит з

українськими піснями та здобули визнання серед Українців на поселеннях. Помер у Щеціні 17го лютого 1991го року. Рідних дітей не оставив, а ховала його, за доброю родинною традицією, вже третя дружина. Плекав великі надії заспівати у місті свого дитинства – Львові, та незалежна Україна без мзди не приймає взад своїх дітей... Першу частину спогадів Любомира Мацюка, «В полоні пісні», видрукував тижневик оо. Василян „Праця“ у Бразилії. Успадкована Орестом друга часть спогадів досі очікує свого видавця.

Орестів рідний стрийко Зеник певний час був головою українського Маслосоюзу у Львові, звідкіль потрапив до Берези Картуської, де польські „браття“ переламали йому ребра. Помер у Львові, могила мені не відома. Орест дуже хотів віднайти дружину Зеника.

Ярослав одружився в містечку Трускавці з панною Розалією (Нусею) із дуже заможної та шанованої у Трускавці родини господарів Нестора Гладкого і його дружини Анни з дому Мінчак, доньки вїйта села Солець під Трускавцем. Багаті господарі не завжди зважають на матримоніальні уподобання своїх примхливих доць. Комусь дуже не хотілося цього шлюбу. У день весілля господарка Гладких перетерпіла шкоду: згоріла одна зі stodol.

Орестові не довелось довго користати із затишку сімейної колиски. В селі Банюнин, де тато обіймав посаду директора школи, зайшло до непорозуміння між батьками і заламання шлюбних стосунків. В силу все тієї ж доброї родинної традиції дружина була гнівно повернена до батьківського дому у Трускавець, а молодий директор, після перенесення до школи

Орест з батьком

в село Великосілки (Желехів), одружився вдруге. Батько не забував сина, та недовго... У 1941^{му} році Ярослава Мацюка викликали на якусь районну нараду до Нового Милятина. Вбивця засів у просі узбіч шляху кілометрів за три вперед по дорозі на Новий Милятин, звідкіль пострілом карабіна поклав директора на смерть, оставивши лежати у фосі біля Милятинських Хаток, що недалеко од Старого Милятина. Фірман утік. В ті часи їздили ровéрами і фірами. „Камазів“ для планування дорожніх „випадкових“ убивств іще не продукували. Ховали Ярослава Мацюка у Желехові (Великосілки) під гуркіт німецьких літаків. Панахиду правив отець Ковальський, який перед тим христив Орестову молодшу сестру (по батькові) Олену. За її спогадом, районний новомилятинський воєнком пізніше ще й вихвалявся тим, як він власноручно „розстріляв директора школи“.⁴ Над дверима будинку старої школи в Желехові можна все-ще угледіти вмурованого круглого годинника, власноручно купленого, перевезеного і встановленого Директором.

Повернення большевиків у 1944^{му} році змусило тисячі Українців до втечі разом з відступаючим німецьким військом. Мати Ореста опинилася у Варшаві, а сам він був зданий на опіку діда Нестора і баби Анни. У Трускавці дитинці нічого не жалували, а все ж – „я був позбавлений батьківського тепла і матиної ласки“ – власні слова зрілої людини... Дорослий Орест піддержував сталий і сердечний зв'язок з матір'ю. Він пережив її на сорок днів.

Орест справа

Німецьке військо, всупереч нинішнім гістеричним уявленням, провадило в українському краї звичайну своєю жорстокістю війну. Не більше і не менше „цивілізовану“, аніж інші війни. В тім числі нинішні... Переслідуванням українського підпілля і винищенням Жидів переймалися другі служби. Населення мало можливість входити в контакт з німецькими підрозділами. При відступі багато хто цікавився пересуванням фронту, пакував речі перед наближенням озвірілих большевиків. Переказують, що Мацюк із Кизлова, який досконало володів німецькою мовою, необережно розпитував у військовиків, чи і як далеко фронт, та ще й узявся посприяти певному селянинові (може, сільському інтелігентові) приєднатися своїм возом до німецького обозу. Так по-

ступали сотні сімей. Всюдисуще око донощика не забарилось подати знак „освободителям“... За іншими переказом, наділений нетерплячим характером, директор кизлівської школи вже по приході большевиків намірявся на сільських зборах виголосити запальну, але неоднозначну промову, в чім признався невістці Софії (Зосі, з дому Піх) у Желехові. Не дуже вчена, та розумна жінка на милість Божу намагалась його відмовити од глупої затії, та, на жаль, даремно. Прийшлося і їй навідувати тестя в тюрмі на Лонського, при цім ризикуючи розділити участь чоловіка. Звична справа – бере тебе після відвідин тюрми якась попутна вантажівка додому, аж глядь – у відкритий васат іще двоє подорожніх сідають та мовчать. Зумієш десь у чужому селі при битій дорозі у русі вискочити – дадуть спокій Не встигнеш – самі викинуть, але вже тільки тіло... Не вірте, що суспільство нині інше. Бо де ж поділись онуки місцевих енкаведистів? Хиба не виїхали?... Кость Мацюк, заарештований 29го серпня 1944го року

Перше причастя

за антирадянську агітацію (статті 54-1а та 54-10, ч.ІІ), помер 30го квітня 1945го року в тюрмі Української Радянської Соціалістичної Республіки, не дочекавшись суду. Не відомо, де лежать його кістки.

Орест Мацюк приїжджає до Львова у 1950^{му} році для спроби вступу до Медичного інституту, яка закінчилася невдало, але потягла за собою успішну наступну спробу – вступ до Інституту фізкультури. Тяжіння до

спорту супроводжувало Ореста протягом усього життя: щодення гра у сітківку по обідніх перервах в Історичному архіві, щорічні мандрівки, взимку лещетами, влітку – човнами, наукові експедиції, товариське життя, пригоди... Та Орест не вчився в Інституті фізкультури. Не уважалося, що наука в спортивному закладі сприяє розвитку інтелекту. Через становчий спротив баби Анни він відмовляється від подальшого навчання там і в 1951^{му} році вступає до Сільськогосподарського ін-

Трускавець, 1950. Футбольний матч „Медик“ (Трускавець) — „Хімік“ (Стебник)

ституту, який згодом закінчує з дипломом агронома-економіста. В цих пересуваннях йому товаришує шкільна товаришка дитячих літ Лідія, – з якою дружба лучить Ореста вже від сьомої класи, – донька дуже симпатичної, справедливої та інтелігентної людини – Теодора Сеніва, вояка Української Галицької Армії, якого я мав велике і незабутнє щастя упізнати в так далекому тепер дитинстві. Ліда вступає до Поліграфічного інституту і на четвертому курсі вони побираються 17го жовтня 1955го року. Після закінчення навчання у 1956^{му} році Ліда отримує працю в Золочеві, а Орест одержує скерування до Радехова. Правдоподібно з огляду на вагітність дружини, йому вдається вивільнитися у Радехові і після деякого періоду безробіття він отримує посаду інструктора райкому комсомолу від МТС у тому ж Золочеві. Більшу часть робочого часу проводить гравцем на місцевому футбольному полі.

Син Любко з'являється на світ 3го липня 1957го року і на початках плакається у Трускавці. В 1959^{му} році Лідія Мацюк отримує посаду у Львові, сім'я переїжджає на вулицю Краківську 12 і забирає сина до себе. Природньо, що Орест не може знайти посади за фахом у промисловому місті, і дружина через певне посередництво влаштовує його на першу-ліпшу посаду до Історичного архіву. Не маю жодних сумнівів, що для цієї установи, – яка в особі Ореста Мацюка отримала першого українського керівника (чи останнього?), – оця поява молодого недосвідченого архіваріуса виявилася знаком сил вищих. Націоналістичне виховання, яке спричинилося до пекучого зацікавлення рідною історією, потяг до збирання

фактів, доскіпливість і пошук правди – у всьому цьому щасливо розкрилися здібності його натури.⁵

У Львові, ще в часі навчання, Орест віднаходить свою родину – хресного батька, а мого рідного тата, Якова Мацюка. З пенсії старшого викладача батько не раз виділяє невеличкі суми для піддержання молодого студента у чужому місті. Для малого Ромчика часті візити старшого на 16 років стрічного братанка овіяні радісним теплом доброзичливо-погідного щирого спілкування в родинному колі. У зрілому віці ми бачилися рідко. Дивним чином, це не привело до відчуження. Подих родинного тепла снував у межах нашого з Орестом перебування у Львові, як-би не змінювалися адреси – Джерельна 12, Жовтнева 24, Наукова 94, Історичний архів, – поєднуючи душі нематеріальними нитями родинних почуттів.

Узята від матері пригодницька натура в поєднанні з успадкованою по батьківській лінії егоцентричною непокірністю не дозволили Орестові законсервуватися в рамках, за межами яких декотрі обмежені люди вбачають порушення ними ж вигаданих пуристичних життєвих принципів, забуваючи про власні огріхи дворушности. Напевне, не одна галичанська жіночка чи господиня прагнула б заволодіти сим чоловіком. І мати його для себе. Орест з Мацюків не міг бути *чиїмсь*. Він належав Львову і Трускавцю, а нині належить Україні. А ще він умів щиро розкрити духовні обійми кожному, хто в дійсній потребі. Не задумуюсь, чи Всевишній важить національні заслуги. Деякі розумники кажуть, що Йому байдуже. Зате Церква нас учить, що перст Господній кожному вкаже на його слабості. Що ж. Я любив цю людину, як батька. І я розумів Ореста, як рідну кров. Важусь покласти літерами на папері те, про що оголосив на його помині: прошу Отця нашого, щоби дозволи мені ось тут понести покуту за можливі слабості Ореста Мацюка, неуютні Творцю. Нехай легшим стане камінь на його могилі.

Він не дбав про увічнення пам'яті про себе і був ледачим щодо дослідження генеалогії свого роду. Кому, як не працівникам Історичного архіву заповнити чіткими відомостями білі плями і неточності його життєпису і походження?

Орест Мацюк, – інтелігент і відомий громадський діяч, успішний керівник і раритетний дослідник, Українець консервативно-націоналістичного світогляду і перед-большевицького виховання, життєрадісний егоцентрик і щирий товариш, людина, яка сіяла тепло та розсудливість і роздавала самовіддану співпрацю, – оставив трьох дітей, про кожен з яких дбав за життя. За доброю родинною традицією: од женщин, які свого часу його любили, а шануватимуть – вічно. Кого вибере Бог для гідного продовження непересічного роду?

* Це є злѣгка доповнений допис до збїрника „Незакінчена подорож. Книга пам'яті Ореста Мацюка“. Львів, 2009, Видавничий центр Льв. нац. ун-ту, с. 329—336. ISBN 978-966-613-633-9.

¹ Др. Михайло Кушнір. *Перспективи українського християнського націоналізму*. Філядельфія (ПА): „Америка“, 1973.

² ЦДІА у Львові, фонд 201, опис 4а, справа 7656, книга 3, стор. 232 (аркуш 128), запис № 19 за рік 1932. Хресною мамою була дружина Володимира Біласа Анастасія.

³ „Товариство Взаїмна Поміч Українського Вчительства 1905–1930“. Львів, накладом В.П.У.В., 1932.

⁴ Скупі відомості про долю Ярослава Мацюка, які можна надібати в монографії Я. Дашкевича „Постаті“ і в статті Р. Горака (газета „Франкова криниця“ №№ 32–34 (770–772) від 21го серпня 1999го р.) в цьому пункті не відповідають дійсності. Правдивішою є інформація, яка міститься в сорок сьомому томі „Українського архіву НТШ“ (Історично-мемуарний збірник „Надбужанщина, Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінецьчина, Холмщина і Підляшшя“, том 2, в-во Об'єднання надбужанців, Нью-Йорк *e.a.*, 1989, стор. 141).

⁵ Свідчу, що саме від нього першого (і єдиного) я навчився вживати виключно українську транскрипцію топонімів на наших, і близьких до нас, землях під чужинецькою юрисдикцією, як-то: Сян, Холм, Володимир, Ряшів, Пряшів, Малий Галич та й ин.

Автор дякує за електронне відтворення світлин, ласкаво наданих родиною, п-ві Василеві Слободянові.